

MS-A0502 Todennäköisyyslaskennan ja tilastotieteen peruskurssi

3B Tilastolliset datajoukot

Emilia Blåsten

Matematiikan ja systeemianalyysin laitos
Perustieteiden korkeakoulu
Aalto-yliopisto

Lukuvuosi 2021–2022
Periodi II

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Mitä tilastotiede on?

- Tilastotiede soveltaa ja kehittää menetelmiä, joita voidaan käyttää tutkittaessa **reaalimaailman** ilmiöitä, joiden tietoihin liittyy **satunnaisuutta tai epävarmuutta**.
  - Epävarmuuden lähteitä on monta: Fysikaalinen satunnaisuus, vajaa tietämys ilmiön lainalaisuuksista, satunnaisotanta, mittausvirheet, puuttuva data . . .
  - Menetelmät perustuvat todennäköisysteorian lainalaisuuksiin.
- Karkea luonnehdinta:
  - T_n-teoria kertoo, miten jokin prosessi tuottaa dataa.
  - Tilastotiede kertoo, mistä prosessista jokin data on syntynyt.
- Tilastotiedettä voidaan soveltaa aina, kun saatavilla on kvantifioitavaa dataa.
  - Mikä tahansa datajoukko, joka kuvaa jotakin reaalimaailman ilmiötä on potentiaalinen tilastotieteen tutkimuskohde.

Kaksi näkökulmaa tilastotieteeseen

- Datan **kuvailemisen** (engl. *descriptive statistics*) menetelmiä
  - Taulukot (“raaka data”)
  - Erilaiset kuvat
  - Tunnusluvut, numeeriset “yhteenvedot” (esim. keskiarvo, kvantiilit, korrelaatio)
- Tilastollisen **päätelyn** (engl. *statistical inference*) menetelmiä, joilla pyritään **yleistämään** havaitun datan ulkopuolelle (koko populaatioon tai universaaliin lakiin)
  - Stokastiset mallit
  - Parametrien estimointi
  - Merkitsevyyden testaus

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Tilastollinen data

Tilastollisen analyysin kohteena oleva data on usein tapana tallettaa taulukkoon eli datakehikkoon (“data frame”), jonka

- rivit vastaavat kohteesta tehtyjä **havaintoja**
- sarakkeet vastaavat tutkittavan ilmiön **muuttujia**

Muuttujat voivat olla laadullisia tai määrällisiä

- **laadullisen** muuttujan arvot jaotellaan luokkiin (esim. 'aurinkoista', 'sateista', 'pilvistä')
- **määrällisen** muuttujan arvot ovat lukuja

Erilaisia mitta-asteikkoja

- **luokka-asteikko** (nominaaliasteikko): vain joukko eri arvoja
sukupuoli: {mies, nainen}
pääaine: {matematiikka, fysiikka, kemia}
- **järjestysasteikko**: luokilla on mielekäs järjestys
vaatekoko: { XS < S < M < L < XL }
Likert-asteikko:
{täysin eri mieltä < eri mieltä < neutraali < samaa mieltä < täysin s. m.
}
- **numeerinen**: muuttujan arvoilla on aritmeettinen merkitys
  - **intervalliasteikko**: erotuksilla $x - y$ on merkitystä
päivämäärät, Celsius-lämpötila
  - **suhdeasteikko**: myös osamäärät x/y ovat mielekkäitä
pituus, paino, etäisyys, Kelvin-lämpötila
- Kaikki muuttujat voi *esittää* lukuina, esim. mat=1, fys=2, kem=3, mutta aritmetiikka ei aina ole mielekästä.
- luokka-asteikko=“laatuasteikko” ($\neq$ “laadullinen tutkimus”)
- tämä ei täysin vastaa erottelua diskreetti/jatkuva. Numeerinen data voi hyvin olla diskreettiä (esim. jonkun lukumäärät)

Datajoukko

Datajoukko = Järjestetty lista keskenään samantyyppisiä alkioita, esim. lukuja, merkkijonoja tai näistä muodostettuja listoja

Esim. Kurssipalaute: ((12345A, 5, 1, 5), (98759K, 1, 5, 2), (33312K, 4, 4, 3), (23453B, 4, 4, 3), (21453U, 3, 3, 3))

Yksi merkkijonoarvoinen muuttuja (opiskelijanumero) ja kolme lukuarvoista muuttujaa (yleisarvio, työläys, hyödyllisyys)

Opiskelijanumero	Yleisarvio	Työläys	Hyödyllisyys
12345A	5	1	5
98759K	1	5	2
33312K	4	4	3
23453B	4	4	3
21453U	3	3	5

5 havaintoyksikköä, 4 muuttujaa

Datajoukon keskiarvo ja keskihajonta

Lukuarvoinen yhden muuttujan datajoukko $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$

$$\text{Keskiarvo } m(\vec{x}) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$$

$$\text{Varianssi } \text{var}(\vec{x}) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - m(\vec{x}))^2$$

$$\text{Keskihajonta } \text{sd}(\vec{x}) = \sqrt{\text{var}(\vec{x})}$$

Esim. $\vec{y} = (0, 0, 1, 1, 2, 2)$

$$m(\vec{y}) = \frac{1}{6} (0 + 0 + 1 + 1 + 2 + 2) = 1$$

$$\text{var}(\vec{y}) = \frac{1}{6} \left((0-1)^2 + (0-1)^2 + (1-1)^2 + (1-1)^2 + (2-1)^2 + (2-1)^2 \right) = \frac{2}{3}$$

$$\text{sd}(\vec{y}) = \sqrt{\frac{2}{3}} \approx 0.8165$$

Huom: Joskus varianssin laskennassa käytetään jakajaa $n - 1$ eikä n . Tämä liittyy tilanteeseen, jossa datan varianssilla halutaan estimoida suuremman populaation varianssia. Tästä lisää myöhemmin.

Esimerkki

Laske keskiarvo ja keskihajonta seuraaville datajoukoille:

$$\vec{x} = (1, 1, 1, 1, 1),$$

$$\vec{y} = (0, 0, 1, 1, 2, 2),$$

$$\vec{z} = (0, 2, 0, 2, 0, 2, 0, 2, 0, 2),$$

$$\vec{w} = (\underbrace{0, 0, 0, 0, \dots, 0, 0, 0, 0}_{666666 \text{ kpl}}, \underbrace{1000000, 0, 0, \dots, 0, 0}_{333333 \text{ kpl}}).$$

Datajoukko	Keskiarvo	Keskihajonta
$\vec{x}$	1	0.0000
$\vec{y}$	1	0.8165
$\vec{z}$	1	1.0000
$\vec{w}$	1	999.9995

Keskiarvo ja keskihajonta ovat datan *yhteenvetoja*, ja kertovat datasta vain jotakin, eivät kaikkea. (Kuten todennäköisyysjakaumissakin.)

Tunnuslukujen laskeminen

Merkintä	Nimitys	R	Python	Excel
$m(\bar{x})$	Keskiarvo	mean()	np.mean()	AVERAGE()
$sd(\bar{x})$	Keskihajonta	sqrt(1-1/n)*sd()	np.std()	STDEV.P()
$sd_s(\bar{x})$	Otoskeskihajonta	sd()	np.std(,ddof=1)	STDEV.S()
$var(\bar{x})$	Varianssi	(1-1/n)*var()	np.var()	VAR.P()
$var_s(\bar{x})$	Otosvarianssi	var()	np.var(,ddof=1)	VAR.S()
$cov(\bar{x}, \bar{y})$	Kovarianssi	(1-1/n)*cov()	np.cov(,ddof=0)[0][1]	COVARIANCE.P()
$cov_s(\bar{x}, \bar{y})$	Otoskovarianssi	cov()	np.cov(,ddof=1)[0][1]	COVARIANCE.S()
$cor(\bar{x}, \bar{y})$	Korrelaatio	cor()	np.corrcoef()[0][1]	CORREL()
$q_{0.5}(\bar{x})$	Mediaani	median()	np.median()	MEDIAN()
$q_{0.25}(\bar{x})$	Alakvartiili	quantile(, .25)	np.quantile(, .25)	PERCENTILE.INC(, .25)
$q_{0.75}(\bar{x})$	Yläkvartiili	quantile(, .75)	np.quantile(, .75)	PERCENTILE.INC(, .75)

$$\text{Otoskeskihajonta } sd_s(\bar{x}) = \left(1 - \frac{1}{n}\right)^{1/2} sd(\bar{x})$$

Huom. Joissakin ohjelmissa voit itse valita, lasketaanko ns. varianssi vai otosvarianssi eli onko jakajana n vai $n - 1$. Vaihtoehtoisesti luvun voi aina skaalata.

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Esiintyvyytaulukko

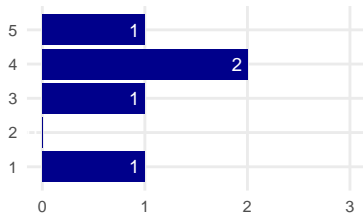
Arvon x esiintyvyys eli frekvenssi

$$n_{\vec{x}}(x) = \#\{i : x_i = x\}$$

on datajoukossa $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$ arvoltaan x olevien alkoiden lukumäärä

Kurssipalautteen muuttujaa "Yleisarvio" vastaavan datajoukon (5, 1, 4, 4, 3) esiintyvyytaulukko ja palkkikaavio:

x	1	2	3	4	5
$n_{\vec{x}}(x)$	1	0	1	2	1

Suhteelliset esiintyvyydet

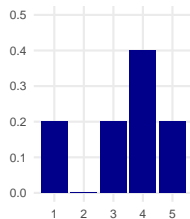
Arvon x **suhteellinen esiintyvyys**

$$f_{\vec{x}}(x) = \frac{n_{\vec{x}}(x)}{n} = \frac{\#\{j : x_j = x\}}{n}$$

on datajoukossa arvoltaan x olevien alkioden suhteellinen osuus

Kurssipalautteen muuttujaa "Yleisarvio" vastaavan datajoukon (5, 1, 4, 4, 3) esiintyvyydestaulukko ja **pylväskaavio** (engl. *bar chart*):

x	1	2	3	4	5
$f_{\vec{x}}(x)$	$\frac{1}{5}$	0	$\frac{1}{5}$	$\frac{2}{5}$	$\frac{1}{5}$

Huomataan: $\sum_x f_{\vec{x}}(x) = 1 \implies f_{\vec{x}}(x)$ on eräs todennäköisyysjakauma!
 $f_{\vec{x}}(x)$ on datajoukon $\vec{x}$ **empiirinen jakauma**.

Empiirinen jakauma

Lause

Datajoukosta $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$ tasaisen satunnaisesti valittu alkio X on diskreetti satunnaismuuttuja, joka noudattaa datajoukon $\vec{x}$ empiiristä jakaumaa tiheysfunktiona $f_X(x) = f_{\vec{x}}(x)$ ja toteuttaa

$$\mathbb{E}(X) = m(\vec{x}), \quad (1)$$

$$\text{SD}(X) = \text{sd}(\vec{x}), \quad (2)$$

$$\text{Var}(X) = \text{var}(\vec{x}). \quad (3)$$

Lisäksi mielivaltaiselle funktiolle g pätee

$$\mathbb{E}[g(X)] = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g(x_i). \quad (4)$$

Esimerkki

Määritä empiirinen jakauma ja laske sen avulla keskiarvo ja keskihajonta datajoukolla $\vec{y} = (0, 0, 1, 1, 2, 2)$.

Arvojen suhteelliset esiintyvyydet ovat

y	0	1	2
$f_{\vec{y}}(y)$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$

Tiheysfunktion $f_{\vec{y}}(y)$ mukaan jakautuneelle satunnaismuuttujalle Y pätee

$$\mathbb{E}(Y) = \sum_{y=0}^2 y f_{\vec{y}}(y) = 0 \times \frac{1}{3} + 1 \times \frac{1}{3} + 2 \times \frac{1}{3} = 1,$$

$$\text{Var}(Y) = \sum_{y=0}^2 (y-1)^2 f_{\vec{y}}(y) = (0-1)^2 \times \frac{1}{3} + (1-1)^2 \times \frac{1}{3} + (2-1)^2 \times \frac{1}{3} = \frac{2}{3}$$

$$\implies m(\vec{y}) = \mathbb{E}(Y) = 1$$

$$\implies \text{sd}(\vec{y}) = \sqrt{\text{var}(\vec{y})} = \sqrt{\text{Var}(Y)} = \sqrt{\frac{2}{3}} \approx 0.8165$$

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Luokittelu ja histogrammi

Esim. Suomalaisten ikärakenne 31.12.2015.

$n = 5\,487\,308$ miljoonaa datapistettä

Ei ole järkeä piirtää jokaista pistettä kuvaajaan

Jaetaan datapisteet luokkiin.

Ikä (v)	Lukumäärä
0–14	896 023
15–24	640 387
25–44	1 363 155
45–64	1 464 640
65–74	642 428
75–	480 675

Luokittelu ja histogrammi

Histogrammi piirretään yleensä näin:

- Yksi palkki per luokka
- Palkin leveys = luokkavälin leveys (yksikkönä vuosi)
- Palkin korkeus = datapisteiden suhteellinen osuus jaettuna palkin leveydellä (yksikkönä % per vuosi)

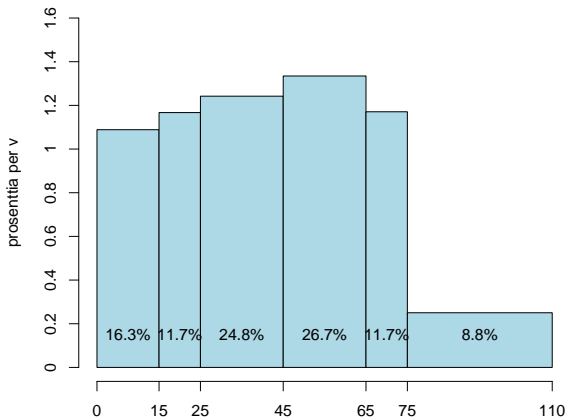
Esim: Suomalaiset

- 1. palkki käsittää suomalaiset, joiden ikä on 0–14 vuotta
- 1. palkin leveys = 15 v
- Datapisteiden lkm luokassa 1 on 896023 ja suhteellinen osuus $896023/5487308 \approx 16.3\%$
- Palkin korkeus = $16.3/15 \approx 1.09$ (yksikkönä % per vuosi).

Huom: Luokkavälit voivat olla samanleveyisiä, mutta niiden ei tarvitse olla.

Luokittelu ja histogrammi

Suomen väestörakenne ikäluokittain 31.12.2015 [Lähde: Tilastokeskus]

Ikä (v)	Lukumäärä
0–14	896 023
15–24	640 387
25–44	1 363 155
45–64	1 464 640
65–74	642 428
75–	480 675

Palkin leveys $\propto$ luokkavälin leveys. Entä jos palkit olisivat samanlevyisiä?
Arvioi mikä osuus väestöstä kuuluu ikäluokkaan 13–14 v.
Entä ikäluokkaan 109–110 v? Kuinka luotettavia arviot ovat?

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Kahden muuttujan datajoukko

Kahden muuttujan datajoukko = järjestetty lista pareja

$$\vec{x}\vec{y} = ((x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)).$$

Voidaan tulkita myös parina $(\vec{x}, \vec{y})$, jossa $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$ ja $\vec{y} = (y_1, \dots, y_n)$ ovat samankokoisia yhden muuttujan datajoukkoja

Kurssipalautteen muuttujat "Yleisarvio" ja "Hyödyllisyys" voidaan koostaa datajoukoksi $((5,5), (1,2), (4,3), (4,3), (3,3))$

Tunnuslukuja: $m(\vec{x}), m(\vec{y}), sd(\vec{x}), sd(\vec{y})$

Nämä eivät kerro mitään muuttujien riippuvuuksista

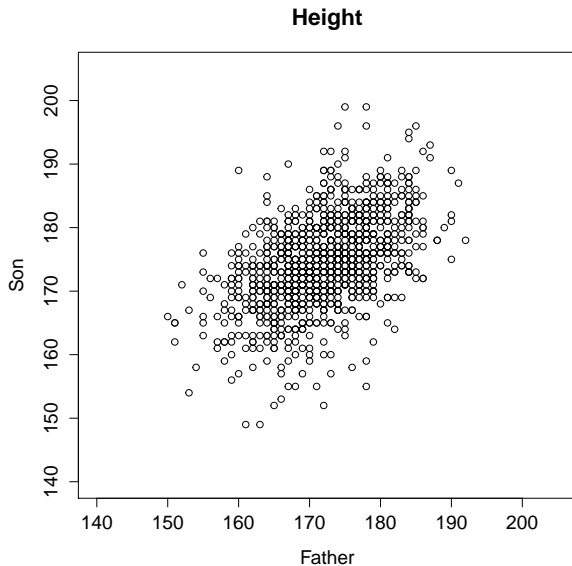
Muuttujien yhteisvaihtelua kuvaavat kovarianssi ja korrelaatio.

$$\text{cov}(\vec{x}, \vec{y}) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - m(\vec{x}))(y_i - m(\vec{y}))$$

$$\text{cor}(\vec{x}, \vec{y}) = \frac{\text{cov}(\vec{x}, \vec{y})}{sd(\vec{x}) sd(\vec{y})}$$

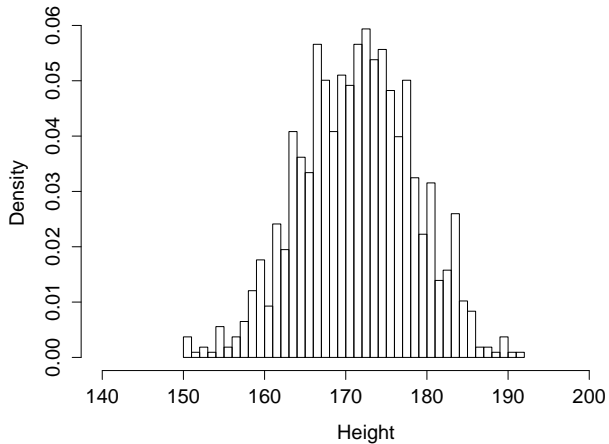

Hajontakuvio (scatterplot)

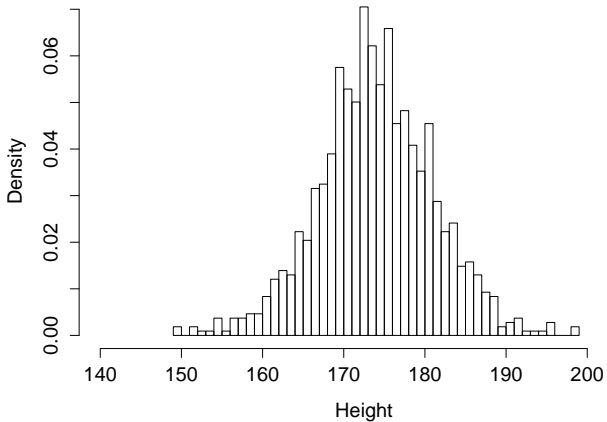

Histogram of Fathers

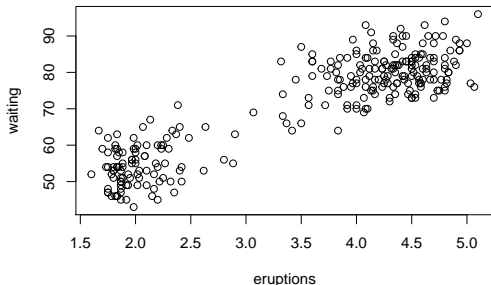
Histogram of Sons

Esimerkki: Old Faithful -geysirin purkaukset

Hajontakuvio, 272 purkausta, *Old Faithful* (Yellowstone).

2 muuttujaa: Purkauksen kesto ja väliaika seuraavaan purkaukseen.

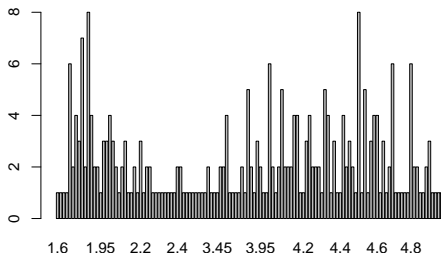
Datan silmäilystä (*eyeballing*) on hyvä aloittaa, jo se voi paljastaa ilmiön olennaisia piirteitä.

Kokeile R:ssä `faithful` ja `help("faithful")`

Old Faithful: yhden muuttujan pylväskaavio...

Yritetään laskea montako kertaa kukin *eri arvo* esiintyy (purkauksen pituudessa) ja piirretään lukumääristä pylväskaavio

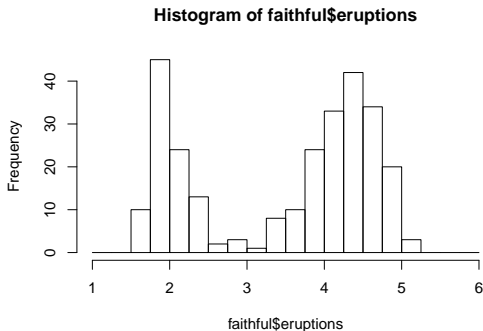
x	1.6	1.667	1.7	1.733	1.75	...	5.1
$n_{\bar{x}}(x)$	1	1	1	1	6	...	1

Ei kovin informatiivista.

Old Faithful: histogrammi

Ryhmitellään havainnot 0.25 minuutin väleille kuten [2.00, 2.25).
Piirretään *väleille* osumisen lukumäärät.

Kokeile itse erilaisia jakovälejä. Mitä tapahtuu hyvin pienillä tai isoilla jakoväleillä?

Esiintyvyyksien ristitaulukko

Arvoparin (x, y) esiintyvyys (engl. frequency)

$$n_{x\bar{y}}(x, y) = \#\{i : x_i = x \text{ ja } y_i = y\}$$

on datajoukossa arvoltaan (x, y) olevien alkioden lukumäärä.

Kurssipalautteen muuttujat "Yleisarvio" ja "Hyödyllisyys" voidaan koostaa datajoukoksi $((5,5), (1,2), (4,3), (4,3), (3,3))$

	y					
x	1	2	3	4	5	Yht
1	0	1	0	0	0	1
2	0	0	0	0	0	0
3	0	0	1	0	0	1
4	0	0	2	0	0	2
5	0	0	0	0	1	1
Yht	0	1	3	0	1	

Suhteellisten esiintyvyyksien ristitaulukko

Arvo $\vec{xy}$ (x, y) suhteellinen esiintyvyys

$$f_{\vec{xy}}(x, y) = \frac{\#\{i : x_i = x \text{ ja } y_i = y\}}{n}$$

on datajoukossa arvoltaan (x, y) olevien alkioden suhteellinen osuus

	<u>y</u>					
<u>x</u>	1	2	3	4	5	Yht
1	0	$\frac{1}{5}$	0	0	0	$\frac{1}{5}$
2	0	0	0	0	0	0
3	0	0	$\frac{1}{5}$	0	0	$\frac{1}{5}$
4	0	0	$\frac{2}{5}$	0	0	$\frac{2}{5}$
5	0	0	0	0	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{5}$
Yht	0	$\frac{1}{5}$	$\frac{3}{5}$	0	$\frac{1}{5}$	

$\sum_{x,y} f_{\vec{xy}}(x, y) = 1 \implies f_{\vec{xy}}(x, y)$ on eräs todennäköisyysjakauma.
 $f_{\vec{xy}}(x, y)$ on datajoukon $\vec{xy}$ **empiirinen yhteisjakauma**.

Empiirinen yhteisjakauma

Lause

Datajoukosta $\vec{xy} = ((x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n))$ *tasaisen satunnaisesti valittu pari* (X, Y) on diskreetti satunnaismuuttuja, joka noudattaa datajoukon $\vec{xy}$ empiiristä jakaumaa tiheysfunktiona $f_{X,Y}(x, y) = f_{\vec{xy}}(x, y)$ ja toteuttaa

$$\begin{aligned}\mathbb{E}(X) &= m(\vec{x}), & \mathbb{E}(Y) &= m(\vec{y}), \\ \text{SD}(X) &= \text{sd}(\vec{x}), & \text{SD}(Y) &= \text{sd}(\vec{y}), \\ \text{Var}(X) &= \text{var}(\vec{x}), & \text{Var}(Y) &= \text{var}(\vec{y}),\end{aligned}\tag{5}$$

sekä

$$\text{Cor}(X, Y) = \text{cor}(\vec{x}, \vec{y}),\tag{6}$$

$$\text{Cov}(X, Y) = \text{cov}(\vec{x}, \vec{y}).\tag{7}$$

Lisäksi mielivaltaiselle kahden muuttujan funktiolle g pätee

$$\mathbb{E}[g(X, Y)] = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g(x_i, y_i).\tag{8}$$

Tunnuslukujen laskeminen

Merkintä	Nimitys	R	Python	Excel
$m(\vec{x})$	Keskiarvo	<code>mean()</code>	<code>np.mean()</code>	<code>AVERAGE()</code>
$sd(\vec{x})$	Keskihajonta	<code>sqrt(1-1/n)*sd()</code>	<code>np.std()</code>	<code>STDEV.P()</code>
$sd_s(\vec{x})$	Otoskeskihajonta	<code>sd()</code>	<code>np.std(,ddof=1)</code>	<code>STDEV.S()</code>
$var(\vec{x})$	Varianssi	<code>(1-1/n)*var()</code>	<code>np.var()</code>	<code>VAR.P()</code>
$var_s(\vec{x})$	Otosvarianssi	<code>var()</code>	<code>np.var(,ddof=1)</code>	<code>VAR.S()</code>
$cov(\vec{x}, \vec{y})$	Kovarianssi	<code>(1-1/n)*cov()</code>	<code>np.cov(,ddof=0)[0][1]</code>	<code>COVARIANCE.P()</code>
$cov_s(\vec{x}, \vec{y})$	Otoskovarianssi	<code>cov()</code>	<code>np.cov(,ddof=1)[0][1]</code>	<code>COVARIANCE.S()</code>
$cor(\vec{x}, \vec{y})$	Korrelaatio	<code>cor()</code>	<code>np.corrcoef()[0][1]</code>	<code>CORREL()</code>
$q_{0.5}(\vec{x})$	Mediaani	<code>median()</code>	<code>np.median()</code>	<code>MEDIAN()</code>
$q_{0.25}(\vec{x})$	Alakvartiili	<code>quantile(,.25)</code>	<code>np.quantile(,.25)</code>	<code>PERCENTILE.INC(,.25)</code>
$q_{0.75}(\vec{x})$	Yläkvartiili	<code>quantile(,.75)</code>	<code>np.quantile(,.75)</code>	<code>PERCENTILE.INC(,.75)</code>

$$\text{Otoskeskihajonta } sd_s(\vec{x}) = \left(1 - \frac{1}{n}\right)^{1/2} sd(\vec{x})$$

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Järjestystunnuslukuja

Järjestetyn muuttujan (määrällinen tai järjestetty laadullinen) havainnoista $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$, voidaan laskea tason $p \in (0, 1)$ kvantiili $Q(p)$, eli piste, jonka alapuolella on (suunnilleen) osuus p havainnoista.

Esim.

- $Q(0.25)$ on **alakvantiili**, sen alla 25% havainnoista
- $Q(0.5)$ on **mediaani**, sen alla 50% havainnoista
- $Q(0.75)$ on **yläkvantiili**, sen alla 75% havainnoitsa

R: `quantile(x,p)`, `summary(x)`, `median(x)`

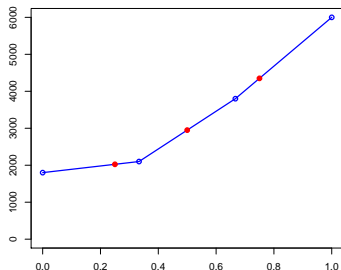
Äärellisellä datalla vain “suunnilleen”, koska esim. 9:stä havainnosta ei voi ottaa tasan puolta. Tähän on erilaisia ratkaisuja, esim. seuraavaksi esitettävä kvantiilifunktio.

Kvantiilifunktio

Datajoukon $(x_1, \dots, x_n)$ kvantiilifunktio voidaan määrittää näin:

- Järjestetään datapisteet muotoon $x_{(1)} \leq x_{(2)} \leq \dots \leq x_{(n)}$
- Jaetaan vaaka-akselin yksikköväli tasamittaisiin väleihin, reunapisteinä luvut $p_k = (k - 1)/(n - 1)$, $k = 1, \dots, n$
- Piirretään tasoon pisteet $(p_k, x_{(k)})$ ja yhdistetään ne viivoilla

Esim. Neljä bruttopalkkaa (eur/kk): 3800, 1800, 2100, 6000

Kvartiilit = Kvantiilifunktion arvot pisteissä 0.25, 0.50, 0.75

Esimerkki: Kolme datajoukkoa

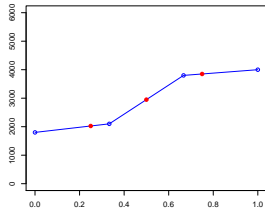
Esim. Piirrä seuraavien datajoukkojen kvantiilifunktiot ja määritä niiden mediaanit ja keskiarvot:

$$\vec{x} = (1800, 2100, 3800, 4000)$$

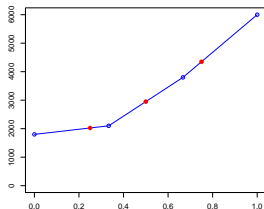
$$\vec{y} = (1800, 2100, 3800, 6000)$$

$$\vec{z} = (1800, 2100, 3800, 6000, 6000)$$

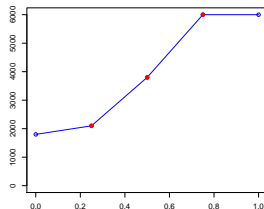
(Huom. Viimeisen joukon koko ei ole neljällä jaollinen.)

$$Q_x(0.50) = 2950,$$
$$m(x) = 2925$$

$$Q_y(0.50) = 2950,$$
$$m(x) = 3425$$

$$Q_z(0.50) = 3800,$$
$$m(x) = 3940$$

Sisältö

Johdanto

Deskriptiivistä tilastotiedettä

Empiirinen jakauma

Histogrammi

Kahden muuttujan datajoukot

Kvantiilit

Datajoukko vs. yleistäminen

Datajoukko vs. yleistäminen

Havaitun datajoukon tarkoituksena on usein *esittää* yleisempää ilmiötä, “populaatiota”.

data	populaatio
Pearsonin 1000 isää ja poikaa	Kaikki isät ja pojat (missä? milloin?)
1000 gallup-vastausta	5 miljoonan suomalaisen mielipide (nyt)
272 geysirin purkausta	Kaikki Old F:n purkaukset (menneet/tulevat?)
Lääkkeen vaikutus 30 potilaalla	Vaikutus tulevilla potilailla
100 nopanheitto tulosta	Potentiaalinen ääretön heittojono

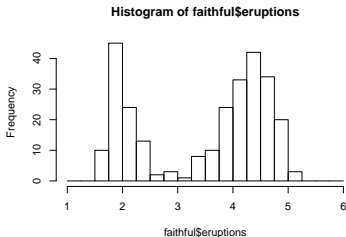
Populaatio on tilastotieteen terminologiaa, ja tarkoittaa

- mistä/miten data on syntynyt
(**generoiva mekanismi**; **datalähde**)
- se mitä datan perusteella yritetään ymmärtää

“Populaatio” ei välttämättä ole mikään konkreettinen kokoelma (esim. ihmisiä).

Old Faithful vielä kerran

Olemme *havainneet* of 272 eruption lengths. Fysikaalinen mekanismi on ehkä monimutkianen, mutta ajatellaan pituuksien käyttäytyvän **kuten** satunnaismuuttuja, jolla on eräs **jakauma** f . Mutta mikä jakauma?

Voidaan ajatella, että “kaikki” (historian aikana *toteutuvat* tai fyysikaalisesti *mahdolliset*) purkauspituudet muodostavat “populaation” tai generoivan jakauman, josta havaitut pituudet ovat satunnainen otos.

Empiirinen jakauma **approksimoi** generoivaa jakaumaa. **Miksi?**

Vastaus: Ajattele esim. tapahtuman $\{2.0 \leq X < 2.25\}$ todennäköisyyttä ja suurten lukujen lakia. Tiedämme, että *suhteellinen esiintyvyys* $\approx$ *todennäköisyys*.

Seuraavalla kerralla puhutaan parametrien estimoinnista . . .